

ARTHUR MILLER ȘI CUNOAȘTEREA REALITĂȚII

Arthur Miller și-a făcut cunoscută în câteva rinduri, și în termeni foarte expliciți, concepția sa artistică. Când în urmă cu aproape doi ani apăreau la Paris, reunite într-un volum, principalele sale piese, el a simțit nevoia să-și prefăzeze opera dramatică. Nu de mult, în cadrul unui interviu acordat publicației „Lettres françaises”, el revine asupra unora din tezele expuse în introducerea volumului său de teatru, editat de Robert Lafont.

Autorul piesei *Moartea unui comis-voiajor* declară: „Nu. Nu aș fi vrut să trăiesc în altă epocă. Secolul nostru este pasionant, pentru că abordează în sfârșit, pentru prima oară în istoria omenirii, problema asigurării și satisfacerii nevoilor esențiale ale omului: un acoperiș, hrană, de lucru pentru toți”. Arthur Miller își însoțește afirmația de convingerea că principala datorie a unui scriitor este să pătrundă pe drumuri știute sau secrete spre inima acestei realități, pînă la rădăcina ei de suferință și sînge, pînă la rădăcina ei de încredere și optimism. Desigur, această propoziție nu ne surprinde. Mai întii, pentru că dramaturgul a mai rostit-o, chiar dacă nu la fel de răspicat. Și apoi, pentru că am regăsit-o în țesătura intimă a operei sale.

În adevăr, ce este mai toată creația scriitorului american, dacă nu încercarea unui om dotat cu o gravă conștiință a epocii sale, de a descoperi nervul tragic, punctele dureroase ale societății în mijlocul căreia trăiește pentru a le lumina și a le depăși? Ce este mai toată creația lui A. Miller, dacă nu încercarea unui scriitor de a-și privi în față epoca și de a o înțelege printr-o optică realistă? De aci decurge și caracterul polemic al operei sale dramatice, concepută cu bună știință de A. Miller ca un pro-

ces deschis împotriva convingerilor de mult moarte, false, și alături de care se trăiește din neglijență, din grabă, din inerție, pînă cînd o întîmplare obligă la o revizuire a sentimentelor și prejudecăților socotite „definitive“.

„Forma dramatică este o formă dinamică“ — notează dramaturgul. Ea constă în a spune: „Ceea ce credeți voi este fals. Iată adevărul“. Întrucît teatrul nu are răgazul să vorbească decît despre ceea ce este esențial, el trebuie să se refere la aceste prea vechi și prea leneșe deprinderi de gîndire în plasa cărora unii se complac o viață întreagă, bruscînd ezitățile, zguduind echivocurile și zorind clarificarea. Numai în acest fel, prin confruntarea cu realitatea poți rupe o existență dintr-o lungă descompunere zilnică, îndemnînd-o să abandoneze o credință pe care a purtat-o ani și ani.

În acest sens, este semnificativă piesa *Moartea unui comis-voiajor*, al cărei caracter polemic nu e mai puțin acut, chiar dacă imaginile ei nu sînt violente în expresie.

În *Moartea unui comis-voiajor*, Arthur Miller, reliefind legile existenței în societatea capitalistă, degajează semnificația unui destin de sub clișeele de gîndire, de sub conveniențele și prejudecățile care-l acoperiseră. Willy Loman este victima exemplară a iluziilor generate de modul de viață american. El crede în miturile acestei societăți și toată existența sa e o adunare de umbre și de năluci, care i-au întretînut amăgirile și i-au narcotizat luciditatea. Moartea care-l așteaptă pe eroul piesei nu-i decît ultima consecință a unei lungi trădări. Trădare din partea unei societăți care i-a impus normele, stilul ei de viață, îndemnîndu-l să simtă și să trăiască printr-o conștiință mistificatoare, care, de fapt, este propriul său inamic. Dar Willy Loman resimte mereu necesitatea imperioasă să creadă în oameni, în generozitatea lor; unei lumi rapace și cinice, el îi cere o nădejde și o lumină care să răscumpere munca exteruantă, suferințele, deziluziile. Întreaga viață a lui Willy Loman reprezintă o încercare disperată de a se minți și de a ascunde, în ochii lui și ai altora, drama de zi cu zi a unei omeniri frus-

trate de drepturile ei cele mai legitime. Sensul piesei se dezvăluie și mai clar, reamintind o idee centrală în arta lui Arthur Miller. „Pieseile mele — scria dramaturgul — sînt un fel de a spune aproapelui meu: iată ce vezi tu în fiecare zi, ce gîndești; iată ceea ce tu știi, dar nu ai avut nici timpul, nici curiozitatea, nici mijloacele de a înțelege...“

Teatrul lui Arthur Miller se întemeiază în mare măsură pe analiză, o analiză minuțioasă care are violența contactului direct cu viața socială, dar în piesele sale pătrund, într-o formă sublimată, numai concluziile observațiilor sale. Iar impresia copleșitoare pe care ți-o comunică aceste piese, vine de acolo că faptele evocate nu-ți dau dreptul prin nimic să te consideri în fața unui caz singular, și dacă uneori îțiiei curajul de a păși peste scrumul unei singure flăcări, e imposibil să trăiești între ruinele atîtor existențe sacrificate, fără să meditezi și să te revolți împotriva celor ce vor să șteargă această realitate din conștiințe.

În concepția lui Arthur Miller, funcția teatrului este să descopere realitatea comună și pe lîngă care treci cu insensibilitatea cronică la care te duc lucrurile pe care le vezi prea des, ori și mai rău, cu nevoia de a le uita și de a te înșela pentru a nu te simți singur cu adevărul tău. „Concep publicul ca pe o comunitate în care fiecare membru poartă ceea ce sokoate a fi o teamă, o speranță sau o preocupare personală ce-l izolează de restul omenirii. Misiunea unei piese este să-l facă pe om cunoscut sie însuși, pentru ca să se poată apropia de ceilalți, simțindu-se solidar. Teatrul trebuie să facă omul mai uman, adică mai puțin singur“.

Poate că cea mai grăitoare piesă a lui Arthur Miller, din acest punct de vedere, este *Amintirea a două zile de luni*. Personajele acestei piese trăiesc într-o realitate sufocantă și care le prefăce existența într-o suită de zile golite de orice credință și chiar de aspirații. Oamenii vin la lucru, schimbă între ei cuvinte banale, mîncă un sandwich, își povestesc cum au petrecut duminica, caută să-și împărtășească durerile sau bucuriile, dar în desertul orelor care vin și trec nu se

stabilește nici o comunicare. Nu se întâmplă nimic în piesă, dar gesturile și replicile, care se repetă cu o dezarmantă monotonie, evocă ritualul inert al unor ființe ce își amăgesc nevoia unei vieți adevărate, trăite în lumina soarelui și în comunitatea unui ideal superior. Sînt oameni singuri eroii piesei, sînt oameni triști, sînt oameni care fug de ei înșiși, disperați că nici o punte nu-i leagă pe unii de ceilalți. Piesa se întemeiază pe acel sentiment de năruire interioară, specific unei societăți ce nu mai poate oferi, în cadrele ei strîmte nu numai vigoare, dar nici măcar consolări. Ca și în *Moartea unui comis-voiajor*, Arthur Miller înfățișează în *Amintirea a două zile de luni* existența cotidiană a milioane de oameni în lumea capitalistă. Adevărul el îl caută în faptele care au încetat să mai intrige, să mai lovească atenția, și care se pierd ca într-un fel de negură, în aglomerația destinelor obișnuite. Reacția pe care scriitorul vrea s-o provoace în rîndurile spectatorilor săi, el și-a definit-o singur. Arthur Miller vrea ca publicul să nu se întrebe „ce o să se întîmple?“, ci să exclame: „o Dumnezeuule, desigur!“

Nu trebuie să se înțeleagă de aci că dramaturgul nu are simțul istoriei, al excepționalului, al tulburătoarelor evenimente la care asistă și ia parte. Urmărind foarte de aproape realitatea, dramaturgul se ridică în mod firesc la înțelegerea cîtorva din coordonatele specifice societății capitaliste. *Vrăjitoarele din Salem* constituie în acest sens o dovadă strălucită. Ca unul dintre artiștii cei mai lucizi ai Americii, el a înțeles foarte bine că umanitatea trăiește astăzi un dramatic moment spiritual și care a făcut din viața unor largi categorii de indivizi o problemă de conștiință. Cel ce, somat să se înfățișeze în fața comisiei mc-carthiste, a refuzat să apară înaintea ei, preferînd să intre în închisoare, arată în *Vrăjitoarele din Salem* o profundă cunoaștere a mecanismului care întretine teroarea pentru a abate mersul înainte al istoriei. În *Vrăjitoarele din Salem* se regăsesc nelineștile, spaimile, acomodările prudente, lașitățile celor care — în atmosfera generală de delațiune și bănuială reciprocă — se

tem și de umbra lor, închid ochii ca să nu vadă, își descoperă hidoase resurse de bestialitate. Divulgînd într-o piesă cu substrat aparent istoric, consecințele isteriei anticomuniste, dramaturgul e de partea celor ce nu pot accepta un trai bazat pe suspiciune, hrănit din micimea sufletească a unora și din infamia activă a altora. El e de partea celor pentru care faptul de a trăi presupune un acord cu ceea ce e mai bun în om.

În viziunea lui Arthur Miller, teatrul trebuie să aducă înaintea spectatorilor tocmai acele probleme vitale care sînt ale umanității de astăzi, și să aleagă pe acei eroi care „nu pot pur și simplu să lase totul baltă și să-și vadă de drum“, fără să se simtă anulați în însăși ființa lor. „Timpul — scrie el — caracterele și celelalte elemente dramatice sînt tratate în mod diferit în piesele mele, dar toate pun în lumină același moment: al alegerii lucide, momentul cînd, dintr-un cer semănat cu stele, omul alege o singură stea.“ Convingerea dramaturgului este că personajul care se simte obligat să ia atitudine și să răspundă, fără simulare și fără echivoc, problemelor ce i se pun în față, care trăiește „pe viață și pe moarte“, cu luciditate, clipa de răsruce, este și cel mai dramatic.

„Am totdeauna nevoie să fiu în miezul realității care mă înconjoară, să simt direct ceea ce este în aer“ ... „Toate piesele mele reprezintă un aspect al realității, un punct de vedere particular asupra unei teme generale. Important este cred, să reprezinti realitatea într-un mod accesibil. Între două atitudini, chiar împinse la extrem, alegerea nu comportă pentru mine nici un dubiu: contactul cu realitatea este absolut necesar.“

Care este atitudinea scriitorului în fața problemelor pe care le ridică timpul nostru? Arthur Miller socotește că în epoca noastră umanitatea are toate premisele pentru a-și clădi fericirea. Această fericire nu se va putea asigura însă niciodată numai prin progresul tehnicii industriale. De aceea, — adaugă scriitorul — trebuie să educăm omul, să-l învățăm să cunoască valoarea culturii, a gândirii, a propriilor sale posibilități.

Aceste declarații publice sînt confirmate de o creație care se numără printre cele mai adînci mărturii asupra realităților Americii contemporane. „Sînt confirmate“ nu este poate o expresie exactă, mai bine ar fi să spunem: „se află la originea“. Și este un fapt elocvent că unul din marii artiști ai epocii noastre adoptă o astfel de poziție estetică, socotind-o a fi cea mai îndreptățită.

De altfel, singurul Miller e departe de a fi singurul dintre dramaturgii occidentali care fac asemenea profesiuni de credință. Numeroși alți scriitori au vorbit despre faptul că scriusul e un act de prezență în actualitate, că imaginea artistică e vocabularul unei epoci, și că o carte valoroasă se recunoaște după precizia cu care merge înaintea principalelor probleme ale timpului, le întreabă și le judecă.

E relativ mult timp de cînd, sub influența societății burgheze, o serie de artiști s-au angajat într-o cursă, după forme strict individuale de viață, căutînd caracterele aparte, situațiile unice, făcînd din ei înșiși, cu simțămîntul orgolios al singurătății, obiect de studiu. Că acești scriitori nu s-ar niciodată hotarele care-i despart de marile mulțimi, este sancțiunea aplicată operei lor, dar că sînt absenți de la dezbaterile grave ale timpului, iar tăcerea lor e vinovată, e un stigmat pe care-l poartă nu numai opera lor.

O literatură întemeiată pe cunoașterea vieții sociale și a legilor istoriei este astăzi punctul de întîlnire și pa-

rola de comuniune a celor ce știu că există realități care depășesc un des-tin individual, evenimente care dau gesturilor și sentimentelor un înțeles mai larg și mai adînc. Susținînd datorită artistului de a lua cunoștință de această constelație de aspecte hotărîtoare sub care se înfățișează vremea noastră, Arthur Miller, ca și alți mari scriitori ai Apusului, își face un principiu estetic din a vedea și a înțelege ceea ce se întîmplă în jurul lui. Nu este numai o poziție artistică, este și un criteriu moral, a cărui frumusețe și a cărui semnificație ne grăbim să le subliniem, mai ales că în ele vedem forța de iradiere a ideilor noastre despre artă.

Desigur că Arthur Miller nu ajunge în toate piesele sale să fructifice la fel de bine experiența realității. Scriitorul însuși a recunoscut, de pildă, că obiecțiile suscitade de piesa *Toți fiii mei* sînt într-un fel îndreptățite, întrucît din desfășurarea conflictului s-ar putea trage încheierea că marii capitaliști ar avea conștiința vinovăției lor și s-ar căi sincer.

Să nu uităm însă că Arthur Miller străbate un proces ideologic care e departe de a fi sfîrșit. Și să reținem deocamdată ca un fapt elocvent pentru mișcarea literară contemporană, atracția și influența tot mai puternică pe care o exercită o artă realistă și militantă, o artă menită să grupeze în jurul ei, marea familie de inteligențe și de inimi care este umanitatea.

B. Elvin